

VERDENSARV I NORGE

Bryggen i Bergen

Unesco er FNs organisasjon for utdanning, vitenskap, kultur og kommunikasjon (United Nation's Educational, Scientific and Cultural Organization). Unescos mål er å bidra til fred og trygghet gjennom internasjonalt samarbeid på disse områdene. Organisasjonen ble opprettet i 1945, og Norge ble medlem i 1946.

UNESCOs konvensjon for vern av verdens kultur- og naturarv

Konvensjonen for vern av verdens kultur- og naturarv ble vedtatt i 1972, etter at kulturminner og naturområder i økende grad hadde blitt utsatt for press i form av krig, naturkatastrofer, forurensing, turisme, eller ganske enkelt forfall. 194 land har ratifisert verdensarvkonvensjonen, som gjør den til verdens mest utbredte miljøkonvensjon. Konvensjonen oppfordrer alle land til å fremme vern av all kultur- og naturarv.

Konvensjonens fremste mål er å identifisere kultur- og naturarv som har fremstående universell verdi. Behovet for et felles løft, både menneskelig og økonomisk, ble synlig gjennom den internasjonale redningsaksjonen av kulturminner i Egypt og Nubia, da Aswan-dammen skulle bygges tidlig på 1960-tallet. Seksti land deltok, deriblant Norge.

Kultur- og naturarven kan omfatte monumenter, bygninger – enkeltvis eller i grupper, kulturlandskap, eller naturområder. Den kan være naturskapt, eller skapt av mennesker og natur i fellesskap. Den kan være et byggverk som representerer et viktig historisk utviklingstrinn, eller et naturfenomen av eksepsjonell eller vitenskapelig betydning.

Norge ratifiserte konvensjonen 12. mai 1977, og har åtte steder på Verdensarvlisten. Status som verdensarv gir ingen form for nytt vern, men er det høyeste internasjonale kvalitetsstempel et område kan få. Dette innebærer et ansvar for å sikre verdensarvstedene for ettertiden.

Norge i Verdensarvkomiteen

Verdensarvkomiteen består til enhver tid av 21 nasjoner. Komiteens hovedmandat er å implementere Verdensarvkonvensjonen. Komiteen vedtar hvilke steder som skal stå på verdensarvlisten, men viktigst er at den evaluerer tilstanden og forvaltningen av stedene som står på listen, og iverksetter ulike tiltak for å sikre verdensarven.

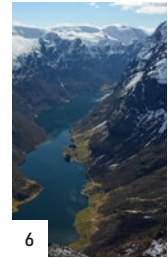
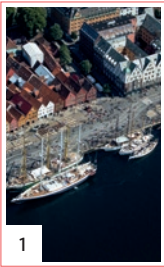
Norge har vært medlem av verdensarvkomiteen ved tre anledninger, fra 1983–1989, 2003–2007 og 2017–2021.

Som statspart til verdensarvkonvensjonen og som medlem i komiteen, har Norge prioritert å styrke vernet av eksisterende verdensarvområder, og samtidig bidra til en mer representativ verdensarvliste. Etter mer enn 40 år er blant annet utviklingslandene fremdeles underrepresenterte på listen.

Det er viktig å styrke kunnskap gjennom involvering av lokalsamfunn, og å fremheve gode eksempler på forvaltning av stedene på listen ved hjelp av programmet World Heritage Leadership. Norge vektlegger at utvalget på listen gjøres ut fra faglige vurderinger fremfor politiske interesser.

Norge arbeider også for å styrke verdensarvkonvensjonens kredibilitet ved å bidra til bedre verktøy og retningslinjer for nominering, vern og forvaltning, overvåkning og evaluering av verdensarven. En mer helhetlig tilnærming og forvaltning av den globale natur- og kulturarven, er også et viktig mål for Norge.

Norges verdensarvsteder

Bryggen speiler seg i vannflaten fra Vågen.
Foto: Øyvind Heen,
visitnorway.com

Historie

Bergen ble grunnlagt på 1000-tallet og tradisjonen med langstrakte gårder med fronten liggende mot sjøen, atskilt av passasjer og dråpefall, stammer fra byens tidligste historie. De første hundre årene var bygningene på Bryggen på «norske hender». Grunnen eiendommene står på har alltid vært eid av nordmenn. Igjennom de første 300 årene av Bryggens historie ble havneområdet fylt ut. Utbyggingen har skjedd for å få mer land og har fulgt tomtegrensene til de lange smale gårdene. Fra den opprinnelige strandlinjen og opp mot 140 m utover, ble nytt land bygget. Rundt 1500 hadde man nådd frem til den fronten vi har i dag.

De første tyske kjøpmennene etablerte seg på Bryggen i 1230-årene. Etter flere år med strenge restriksjoner, fikk tyskerne i 1278 spesielle privilegier som ga dem rett til å overvintre, bergingsrett til havarerte skip og muligheter til å kjøpe eiendom. Det var forbudt for utenlandske skip å seile nord for Bergen, og dette gjorde at Bryggen hadde en svært sterk stilling som eksporthavn. Da de tyske handelsbyene slo seg sammen til Hansaforbundet rett etter svartedauden i 1350, ble kjøpmennenes stilling ytterligere styrket. De tyske kjøpmennene hadde

monopol på handel med østersjørug, og de hadde et nettverk av handelsstasjoner og handelspartnere som ga kreditt og tilgang til kapital. I tillegg hadde de en sterk organisasjon og administrasjon. Eksport av tørrfisk og import av korn var de viktigste handelsvarene. Bryggen var en av Hansaforbundets utenriksstasjoner i tillegg til Novgorod, Brügge og London.

➤ **Bergen ble grunnlagt på 1000-tallet og tradisjonen med langstrakte gårder med fronten liggende mot sjøen, atskilt av passasjer og dråpefall, stammer fra byens tidligste historie.**

- Den dramatiske brannen i 1955 tok med seg flere av gårdene langs Bryggen. Foto: Riksantikvaren
- ↓ Eksport av tørrfisk dannet grunnlaget for handelen fra Bryggen. Foto: Anders Beer Wilse, Riksantikvaren

I mer enn 500 år ble hanseatenes handelsmønster fulgt på Bryggen. Det ble bare utkonkurrert ved fremveksten av nye byer, introduksjonen av dampskip og en fremvoksende fiskeindustri. Rester etter hansatidens bystruktur inspirert av både europeiske og norske byggetradisjoner er inn skrevet på UNESCOs verdensarvliste.

Brann på bryggen

Bryggen har vært utsatt for en rekke branner opp gjennom tidene. Bebyggelsen ble gjenreist etter en brann i 1702, da hele byen ble lagt i aske. Etter sanering og branner på 1900-tallet, står nå rundt en firedel igjen. Disse 61 bygningene er fredet. Rester av flere hundre bygninger er utgravd etter at arkeologiske undersøkelser ble igangsatt etter storbrannen i 1955.

I 1944 eksploderte et ammunisjonsskip på Vågen. Alle takene gikk opp i flammer, bare de solide tømrete huskjernene sto igjen. Fordi Bryggen var rester etter en tysk periode i byen, var også okkupasjonsmakten aktive i gjenoppbyggingen av Bryggen.

Bebyggelsesmønster

På Bryggen finner vi tradisjonell trebebyggelse som formidler historien til en av de eldste store handelshavnene i Nord-Europa. Strukturen av gårder med parallelle husrekker vinkelrett innover fra kaifronten, har bestått siden middelalderen på tross av bybrannene.

Den eldste registrerte bebyggelsen på Bryggen, var stolpehus, som gikk i parallelle rekker opp fra stranden.

Bygårdene på Bryggen besto av en, eller som oftest to, lange husrekker, dobbeltgårder. Disse var oppdelt i

↑ Bryggen slik den var før brannen i 1955.
Foto: Universitetsbiblioteket i Bergen

Bakgårdsbebyggelse på Bryggen.
Foto: Arve Kjersheim, Riksantikvaren

Hanseatenes vertshus som ikke er en del av verdensarven.
Foto: Riksantikvaren

flere stuer med en felles gårdspassasje. Gårdene var kombinerte beboelses-, kontor- og lagerhus, i to eller tre etasjer. Kjernen var gjerne laftet og upanelt, mens svalgangen i andre og evt. tredje etasje var i reisverk. Først i 1730-årene ble loftene som bygningene ble kalt, panelt. Mot kaia lå de uisolerte lagerrommene med små arker og heiseanordninger for varer. De var uten oppvarming og lys. Beboelsesrommene lå i de øvre etasjene, gjerne i bakkant av gården.

Lengst bort fra kaifronten lå også steinkjellerne, ildhusene og forsamlingslokalene, schøtstuene. Utgiftene til drift av disse bygningene ble delt mellom gårdens kjøpmenn, de var en del av felleseiendommen. På grunn av brannfaren var det bare lov å gjøre opp ild i disse husene. I tilknytning til ildhus og schøtstuer, som ofte ble brukt som kjøkken, ble det gjerne anlagt kjøkkenhager «kålhager».

➤ **Mellom gårdene var det plankelagte passasjer overbygget av utkragete svalganger. De var gjerne smalest i forkant, ved kaifronten, og utvidet seg innover.**

Steinkjellerne er store fleretasjes hus. De ble bygget for å være brannsikre og fungerte som lager for verdifulle varer og gjenstander. Seks steinkjellere er bevart. De er av den eldste bebyggelsen på Bryggen. Noen av dem kan dateres tilbake til 1400-tallet.

Ferdsel

Den sammenhengende fasaderekken på 300–400 meter ble avbrutt av fem allmenninger, som lå som brede branngater mellom husrekkene. Bare Dreggallmenningen, tidligere Mariaallmenningen, og Nikolaikirkeallmenningen finnes i dag. De ligger ikke lenger på helt samme plass som i middelalderen, men er tydelige rester etter en middelalderlig tradisjon.

Bryggestredet er en brosteinsbelagt gate som løper tvers igjennom den gamle trebebyggelsen. Gaten ble anlagt så sent som i 1963 som branngate, og var en forsetning for at resten av Bryggen fikk stå. Det gamle bebyggelsesmønsteret kan leses i brosteinsleggingen.

Den store steinkantete brønnen er av gammel dato, men oppmuringen rundt er ny.

Mellom gårdene var det plankelagte passasjer overbygget av utkragete svalganger. De var gjerne smalest i forkant, ved kaifronten, og utvidet seg innover. Dette fordi det stadig ble trangere om plassen ved kaia etter hvert som husrekkene ble forlenget utover i den buformete Vågen. Som vi ser er brann også i dag den største faren for gårdene.

Mot Øvrestretet, i dag Øvregate, som avgrenset Bryggen mot nord, holdt de forskjellige håndverkerne til, gruppert etter profesjon.

I 1962 ble Stiftelsen Bryggen stiftet. Den eier 38 av Bryggens bygninger og har som formål å bevare Bryggen i samråd med antikvariske myndigheter.

De lange og trange passasjene mellom gårdene markerer også skillet mellom gårdeiere.
Foto: Arve Kjersheim, Riksantikvaren

Foto cover: Oversiktsbilde over Bryggen i Bergen.
Foto: Eivind Senneset

Riksantikvaren 2021 • Design: Fete Typer • Trykk: 07 Media 06/21

Riksantikvaren er direktorat for kulturminneforvaltning og faglig rådgiver for Klima- og miljødepartementet i utviklingen av den statlige kulturmiljøpolitikken.

De forente nasjoners organisasjon for utdanning vitenskap og kultur

Verdensarv i Norge

Verdensarvlisten ble etablert i 1972 av UNESCO. Listen har som mål å verne om verdens uerstattelige kultur- og naturarv. Status som verdensarv er det høyeste internasjonale kvalitetsstempel et område kan få.

